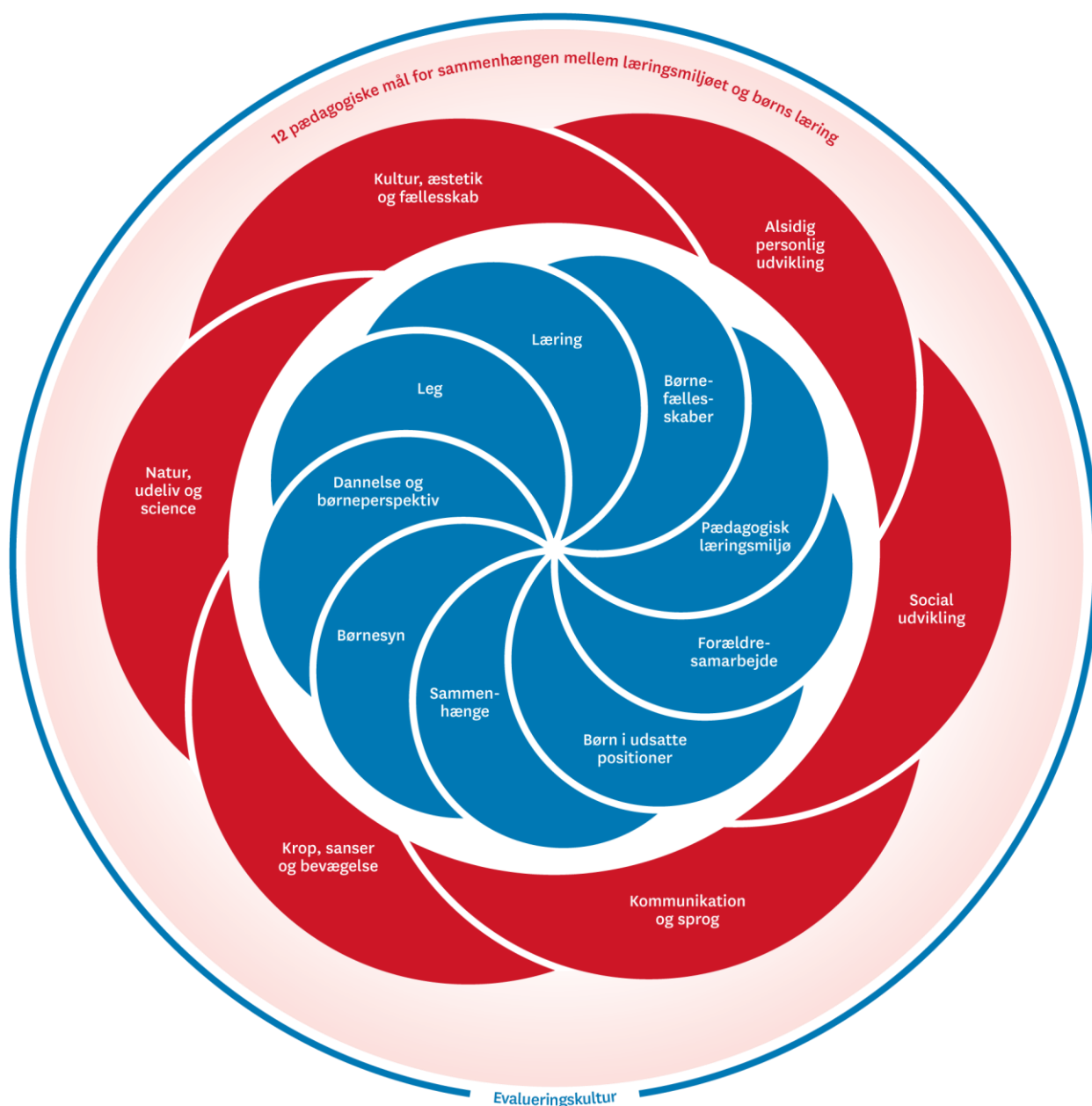

Pædagogisk læreplan for Børnehuset Stjerneskuddet 2020-21

Den pædagogiske læreplan udgør rammen og den fælles retning for vores pædagogiske arbejde med børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse. Læreplanen er et levende dokument, som kort beskriver vores pædagogiske overvejelser og refleksioner med eksempler, der er retningsgivende for det daglige pædagogiske arbejde.

Ramme for udarbejdelse af den pædagogiske læreplan

Den pædagogiske læreplan udarbejdes med udgangspunkt i det fælles pædagogiske grundlag samt de seks læreplanstemaer og de tilhørende pædagogiske mål for sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børns læring.

Rammen for at udarbejde den pædagogiske læreplan er dagtilbudsloven og dens overordnede formålsbestemmelse samt den tilhørende bekendtgørelse. Loven og bekendtgørelsen er udfoldet i

publikationen [Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold](#). Publikationen samler og formidler alle relevante krav til arbejdet med den pædagogiske læreplan og er dermed en forudsætning for at udarbejde den pædagogiske læreplan. Derfor henvises der gennem skabelonen løbende til publikationen. På sidste side i skabelonen er der yderligere information om relevante inspirationsmaterialer.

Hvem er vi?

Her beskriver vi kort vores stamoplysninger, pædagogiske profil og lokale forhold. Det kan for eksempel være børnegruppens sammensætning og forskellige forudsætninger, de fysiske rammer, geografisk placering og andre ting, der har betydning for vores pædagogiske arbejde.

Børnehuset Stjerneskuddet er en integreret institution med en grundnormering på 76 børnehavebørn og 16 vuggestuebørn. Vi er beliggende i den nordlige del af Hedensted by, tæt på skole, stordagpleje, idrætscenter og villakvarter. Vi er en forholdsvis gammel institution med en fusion i bagagen. Stjerneskuddet har en år-række været udfordret af et faldende børnetal, men oplever nu en fin pladsudnyttelse og opgang i børnetallet.

Hedensted er en industri- og pendler by, hvilket betyder at der er behov for en udvidet åbningstid, med en åbningstid fra kl. 6.00 til 16.45 alle ugens fem dage.

Stjerneskuddet har en lang historik som funktionsopdelt institution, hvilket en nylig (2019-2020) strukturændring har gjort op med, og nu er Stjerneskuddet struktureret og organiseret som en stueopdelt institution.

Primo 2020 er Stjerneskuddet kommet med i "Styrke på tværs", som er et tværgående projekt mellem sundhedsplejen og dagtilbud. Hvis formål er,

- at skabe en så tryk og sammenhængende overgang som mulig for det enkelte barn
- at bidrage til, at familien oplever en helhedsorienteret og sammenhængende indsats på tværs af fagligheder.
- at styrke den tidlige systematiske indsats for småbørn og familier i sårbare og udsatte positioner og for børn, som viser begyndende tegn på mistrivsel.

I Hedensted kommune arbejder vi med KLAR til Læring, hvilket er en målrettet pædagogisk indsats for alle børn og unge fra 0-16 år. Målet er, at alle børn får udnyttet deres potentiale for læring, så de bliver så dygtige, som de kan, og så de bliver parate til uddannelse eller job og derved får de bedste muligheder for et godt liv.

Lærings begrebet skal forstås bredt med udgangspunkt i, at børn i alle aldre lærer hele tiden og alle steder. Alle børn fortjener, at vi som ansvarlige voksne – både forældre og professionelle - støtter, inspirerer og hjælper børnene, så de lærer de kompetencer, som de skal bruge hele livet. De syv kompetencer er:

- Robusthed
- Behovsudsættelse
- Nysgerrighed
- Vedholdenhed
- Automatisering
- Selvregulering/selvdisciplin
- Gode omgangsformer

Derudover tager hverdagen i Børnehuset Stjerneskuddet og måden vi er sammen med hinanden på, afsæt i følgende fire eksplicitte pædagogiske principper:

Ansvarlighed

Respekt

Nærvær

Ordentlighed

Pædagogisk grundlag

”Den pædagogiske læreplan skal udarbejdes med udgangspunkt i et fælles pædagogisk grundlag.”

”Det pædagogiske grundlag består af en række fælles centrale elementer, som skal være kendetegnende for den forståelse og tilgang, hvormed der skal arbejdes med børns trivsel, læring, udvikling og dannelse i alle dagtilbud i Danmark.”

”De centrale elementer er:

- **Børnesyn.** Det at være barn har værdi i sig selv.
- **Dannelse og børneperspektiv.** Børn på fx 2 og 4 år skal høres og tages alvorligt som led i starten på en dannelsesproces og demokratisk forståelse.
- **Leg.** Legen har en værdi i sig selv og skal være en gennemgående del af et dagtilbud.
- **Læring.** Læring skal forstås bredt, og læring sker fx gennem leg, relationer, planlagte aktiviteter og udforskning af naturen og ved at blive udfordret.
- **Børnefællesskaber.** Leg, dannelse og læring sker i børnefællesskaber, som det pædagogiske personale sætter rammerne for.
- **Pædagogisk læringsmiljø.** Et trygt og stimulerende pædagogisk læringsmiljø er udgangspunktet for arbejdet med børns læring.
- **Forældresamarbejde.** Et godt forældresamarbejde har fokus på, at styrke både barnets trivsel og barnets læring.
- **Børn i udsatte positioner.** Alle børn skal udfordres og opleve mestring i lege og aktiviteter.
- **Sammenhæng til børnehaveklassen.** Sammenhæng handler blandt andet om at understøtte børns sociale kompetencer, tro på egne evner, nysgerrighed mv.”

”Loven fastsætter, at alle elementer i det fælles pædagogiske grundlag skal være udgangspunkt for arbejdet med den pædagogiske læreplan og dermed det pædagogiske arbejde med børns læring i dagtilbud.”

”Nogle elementer i form af fx børnesynet skal altid være til stede i det pædagogiske læringsmiljø, mens andre elementer som fx arbejdet med at skabe en god overgang til børnehaveklassen kan være mere til stede i nogle sammenhænge end andre.”

Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 14

Børnesyn, Dannelse og børneperspektiv, Leg, Læring og Børnefællesskaber

Først forholder I jer til de fem elementer:

- Børnesyn
- Dannelse og børneperspektiv
- Leg
- Læring
- Børnefællesskaber.

I kan beskrive elementerne samlet eller hver for sig.

De øvrige elementer i det pædagogiske grundlag skal ifølge loven fremgå særskilt af den pædagogiske læreplan. Disse elementer forholder I jer til lidt senere.

Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 15

Hvordan kommer de fem centrale elementer fra det fælles pædagogiske grundlag til udtryk hos os og bliver omsat i vores hverdag sammen med børnene?

Børnesyn og børneperspektiv:

- Alle børn har betydning og skal opleve at være **værdifulde**
- **Børns ressourcer** ses og der værnes om deres forskelligheder og ret til at udvikle sig forskelligt
- Gennem relationen understøttes alle børns **selvstændighed** og **initiativ**, og samtidig med skal de have den **nærvær** og **omsorg**, som de har brug for
- **Alle børn har en stemme**. Børn skal føle sig set og forstået, og opleve at de har værdi i fællesskabet.

Dannelse og Læring

- Børn skal opleve sig som **aktive medskabere** af egen læring og udvikling
- Læring handler ikke alene om at tilegne sig faktuel viden, men også om forankringen af **værdier** og viden i barnets personlighed. Her arbejdes bl.a. med KLAR til Læring
- Børns læring foregår med kroppen og med sanser, såvel som i tanke og tale. **Børn lærer gennem sociale interaktioner, ved at undre sig, opleve nyt og afprøve.**
- Børnene skal opleve at være aktivt deltagende i et **demokrati**
- Børns grundlæggende **nysgerrighed og lyst til at lære** skal understøttes

Leg og børnefællesskaber

- **Børns leg** respekteres og anerkendes som en vigtig læringsform.
- Der skabes rammer, der understøtter børns spontane og selvorganiserede lege, og der er samtidig blik for at skabe **legfællesskaber**, hvor alle børn trives
- Børn skal indgå i et **socialt fællesskab** sammen med andre børn og voksne, hvor relationen styrker og udvikler børnenes personlige, sociale og faglige kompetencer
- Der er plads til det **enkelte barns** initiativ og deltagelse, men også til, at barnet kan begå sig i verden med **indlevelse** i og **forståelse** for andre.

I Stjerneskuddet omsættes dette til:

Børnesyn & børneperspektiv

Barndommen har værdi i sig selv og dermed også sagt at være barn har værdi i sig selv. Vi er derfor påpasselige med at tænke barndommen og det at være barn i Børnehuset Stjerneskuddet som et "springbræt" der skal kvalificere til skolen, tiden i en daginstitution har også værdi i sig selv.

Vi er alle forskellige, børn som voksne, en forskellighed der med den rette indstillingen og viden, kan skabe grobund for dynamik, energi, respektfuldhed og ikke mindst plads til alle i fællesskabet.

Vi er derfor optaget af, at møde alle vores børn med nærvær, omsorg og respekt. Det er vigtigt for os hurtigt at få skabt/etableret en god og tryk relation/tilknytning til de enkelte børn. En relation hvor igennem vi får opbygget den viden og det kendskab, der gør os i stand til, at møde barnet respektfuldt, omsorgsfuldt og lige der hvor det "er", i sin udvikling og optagethed. Alle har ret til en værdifuld plads i vores fællesskab.

Sådan ser det ud i hverdagspraksis:

- Vi voksne undersøger og guider i stedet for at irettesætte/skælde ud
- Vi voksne er nysgerrige i dialogen og relationen med børnene
- Vi voksne sidder på gulvet blandt børnene
- Vi voksne har fysisk kontakt med børnene
- Vi voksne er bevidste om at søge og holde en god øjenkontakt i nærværet
- Der er øje for det enkelte barns progression
- Børnene bliver spurgt om deres meninger, oplevelser og ønsker
- Børnene bliver taget med på råd

Dannelse & læring

For det første, er det vigtigt for os at understrege, at læring og dannelse er allestedsnærværende. Læring og dannelse opstår i relationen og mødet med noget og/eller nogen. Læring og dannelse som begreber skal derfor forstås meget bredt og er derfor i denne her sammenhæng for os et spørgsmål om, hvordan vi som pædagogisk personale formår, at skabe mangfoldige og nuancerede læringsrum der understøtter og udfordrer det enkelte barns udviklingstrin og potentiale. Hvilket bl.a. opstår/udspringer af kvaliteten af den relation/interaktion der opstår i forbindelse med fx indretningen, organiseringen, aktiviteter o.lign. I Stjerneskuddet er det vores mål, at skabe et læringsmiljø, som understøtter nysgerrighed, lyst til at udforske og mod til at "gå på opdagelse" hos det enkelte barn.

Læring og dannelse er ikke begrænset i tid, rum og aktivitet, det opstår hele tiden og i alle sammenhænge, hvilket betyder at læringsmiljøet "tilrettelægges" og tænkes ind i hele vores åbningsstid.

- Der er i hverdagen organiseret en vekslen mellem voksen- og børneinitierede aktiviteter
- Vi sætter tid af til den læring og dannelse der opstår og foregår i hverdagssituationerne, det være sig i garderoben, på badeværelset, ved måltidet, ved putte tid osv.
- Vi er bevidst om og tilpasser løbende indretningen af vores fysiske rammer, så de bedst muligt understøtter den konkrete børnegruppe
- Vi er bevidste om egen adfærds betydning og bestræber os derfor på, at være eksemplariske rollemodeller.

- Vi arbejder tematiseret, hvor igennem vi forsøger at inspirere børnene med vores valg af aktiviteter, som videreudvikles og nuanceres i samspillet med børnene
- Vi tør som voksne godt fejle foran børnene
- Vi veksler i hverdagen mellem at bruge skabeloner og selv at opfinde/skabe
- Vi arbejder med pli og den gode omgangstone/måde.
  - vi taler pænt til hinanden
  - vi råber ikke ad hinanden
  - vi venter på tur
  - vi hjælper hinanden
  - vi passer på hinanden og vores ting
  - vi sidder ved bordet når vi spiser
  - vi spiser af tallerkner og bruger vores bestik
  - vi siger tak og værsgo
  - osv.

Leg & børnefællesskaber

"Vi skal forstå at leg ikke behøver have et formål. For leg er ikke sjovt og meningsfuldt, hvis den skal defineres af voksne" siger den danske professor i leg Helle Marie Skovbjerg. Dermed også sagt at legen har værdi i sig selv. Dagtilbudsloven fastsætter ligeledes, at legen skal være en gennemgående del af børnenes hverdag i dagtilbud. Set udefra formår børnene i deres leg at være tilstede, glemme tid og sted og "bare" lade sig føre hen hvor legen nu tager en med. Legen handler om fantasi, om at eksperimentere og prøve af. Vi har som voksne i mange år haft en tendens til at ville styre legen og bestemme over den for at få den til at passe ind i et lærings- og udviklingsperspektiv og dermed tillagt legen et voksenperspektiv. Dermed ikke sagt at børn ikke lærer noget når de leger, det gør de, men i den "frie leg" er det ikke muligt at styre hvad de lærer, nogen gange lærer de også noget vi voksne ikke bryder os om ☺

Det betyder i praksis, at vi i Børnehuset Stjerneskuddet:

- værner om og skaber tid og rum til "fri leg" (leg uden voksne, styret af børnene selv)
- Skaber en balance og en vekslen i hverdagen mellem de voksne – og børneinitierede lege/aktiviteter
- tager ansvar for relationerne også i de "frie lege", for at sikre deltagelsesmuligheder og/eller at legen udvikler sig positivt for alle. Det gør vi bl.a. ved at placere os bevidst i eller omkring en leg, ud fra følgende muligheder:
  - vi trækker os helt, kommer lige en gang imellem forbi og sikrer at legen forsat er god for alle
  - vi deltager aktivt
  - vi opholder os i periferien, kan have en birolle i legen (kan være faren, der altid er på arbejde ☺)
- sikre en indretning der understøtter den "frie-" og børneinitierede leg
  - opdeling af legezoner
  - afgrænsede og til tider afskærmede legezoner
  - indretningen af de fysiske rammer og indkøb af legetøj der understøtter fantasien og lægger op til flere anvendelses muligheder.
  - dynamiske og fleksible læringsrum

Venskaber, et stabilt tilhørsforhold og gode deltagelsesmuligheder i meningsgivende fællesskaber er en meget vigtig og betydningsfuld del af børnenes liv og hverdag i en daginstitution. Oplevelsen af at høre til og have en og gerne flere venner man er trykke ved, er modige sammen med og som man oplever en særlig tilknytning til, er vigtig for ens udvikling, læring, trivsel og dannelse. Det er derfor vigtigt for os i Stjerneskuddet, at de fællesskaber og venskaber der opstår i hverdagen ikke kun bliver flygtige og vokseninitierede. Vi

har alle brug for at være en del af fællesskaber og venskaber, der også er langvarige, selvvalgt og båret af en eller anden form for kemi, gensidighed og omsorg.

Det er derfor en vigtig pædagogisk opgave at understøtte og skabe forskellige/mangfoldige og ligeværdige fællesskaber, hvor alle trygt kan være og lære. Vi er os bevidste om, at ikke alle fællesskaber og venskaber er lige hensigtsmæssige og vi forbeholder os derfor retten til at "blande" os.

Det er vores erfaring at mindre børnefællesskaber og dermed opdeling af børnene i mindre grupper, skaber bedre betingelse for, ikke bare den enkelte men ligeledes for nyetablering og/eller vedligeholdes af venskaber og fællesskaber. Det er vores erfaring at de mindre børnefællesskaber skaber rum for mere ro, nærvær og fordybelse, både hvad angår børn og voksne.

Det betyder i praksis:

- Voksen deltagelse i leg
- Igangsættende og rammesættende voksne (der ind imellem også trækker sig igen og giver plads til det der opstår)
- Konflikthåndtering ikke konfliktløsning
- Organisering af mindre børnefællesskaber
- Forpligtende fællesskaber, hvor vi som voksne er vedholdende i krav om deltagelse og til tider også rolle/funktion. F.eks. vi har faste pladser når vi spiser - pladser som de voksne har bestemt, aldersbestemte gruppeopdeling, arbejdsopgaver i alle tager del i som f.eks. oprydning.

Pædagogisk læringsmiljø

”Det skal fremgå af den pædagogiske læreplan, hvordan det enkelte dagtilbud hele dagen etablerer et pædagogisk læringsmiljø, der med leg, planlagte vokseninitierede aktiviteter, spontane aktiviteter, børneinitierede aktiviteter samt daglige rutiner giver børnene mulighed for at trives, lære, udvikle sig og dannes.

Det pædagogiske læringsmiljø skal tilrettelægges, så det inddrager hensynet til børnenes perspektiv og deltagelse, børnefællesskabet, børnegruppens sammensætning og børnenes forskellige forudsætninger.”

Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 22-23

Hvordan skaber vi hele dagen et pædagogisk læringsmiljø, der giver alle børn mulighed for at trives, lære, udvikle sig og dannes?

Læringsmiljø:

- Læringsmiljøerne skal tage højde for, at børns udvikling og læring sker i **mangfoldige processer** gennem en vekslen mellem børnenes egne igangsatte **lege, voksenstyrede** aktiviteter og hverdagens **rutiner**
- Læringsmiljøerne skal være **trygge** og **alsidige**, som fremmer en **eksperimenterende** tilgang, og som giver lyst og mod til at lære mere, men som også giver plads til at blive udfordret, famle og fejle
- Læringsmiljøerne skal tage udgangspunkt i **børnenes perspektiv**, hvor deres ideer, meninger og oplevelser inddrages, men hvor vi også varetager **børnenes interesser og tarv**.
- Der skal skabes **differentierede læringsmiljøer** – både de fysiske og de faglige rammer
- De voksnes adfærd og relation understøtter børnenes læreproces - uanset om det er leg, aktiviteter eller hverdagens rutiner. Det er **måden vi er sammen med børnene på** – som er afgørende.

Med udgangspunkt i den brede læringsforståelse hvor læring er allestedsnærværende, betyder det at læringsmiljøet i Stjerneskuddet skal:

- danne rammen om det gode børneliv, for *alle* vores børn
- planlægges og tilrettelægges, så *vi/det* bedst muligt understøtter *alle* vores børns trivsel, læring, udvikling og dannelse, uagtet deres forskellige forudsætninger, alder og udviklingsniveau.

Det betyder at vi skal skabe et differentierede læringsmiljø, der både i udtryk og indhold understøtter og udfordrer alle vores børns læreprocesser, hvilket kræver at vi som personale løbende ”gen-tænker”, tilpasser og justerer både de fysiske rammer/indretningen, organiseringen, faglige beslutningskompetence/forudsætninger og måden vi er sammen med børnene på.

Måden vi er sammen med børnene på, handler for os i høj grad om, at få etableret en god kontakt og dermed et godt kendskab til det enkelte barn, hvilket gør os i stand til at møde barnet ”hvor det er”/ er meningsgivende og ikke hvor vi eller andre tænker det bør/burde være. Med det kendskab og den gode kontakt kan vi tilrettelægge og møde det enkelte barn med tilpasse udfordringer og forventninger, der gør barnet i stand til at lykkes med/mestre en given opgave.

Samtidig italesætter og øver vi os i, et fælles ønske og målsætning om at møde hinanden, barn som voksne på intentionen. Med udgangspunkt i, at kunne nuancere og forstå en given adfærd bedre, en viden

der gøre os i stand til at respondere/handle på den bagvedliggende intention med større forståelse og omsorg, og dermed give barnet en selvindsigt der på sigt kan skabe grundlaget for et mere bevidst og nuanceret handlemønster/adfærd/mestringsstrategi.

Organiseringen og planlægning. Som tidligere beskrevet organiserer vi, i hverdagen, mindre børnefællesskaber/læringsfællesskaber, for på denne måde bedre at kunne målrette et givent læringsrum, en mindre gruppe børn (ofte sammensat af vi voksne) og skabe nogle mere optimale omgivelser og rammer for nærvær og fordybelse i leg og aktivitet og der igennem for læring, udvikling, trivsel og dannelse.

Fysiske rammer/indretningen. Indkøb af legetøj, legeredskaber og inventar, er nogle af de redskaber/parametre vi arbejder med, for at kunne understøtte et fastlagt og afstemt formål og mål.

Faglige beslutningskompetence/forudsætninger. Vi har arbejdet med og arbejder fortløbende med at sætte kvaliteten af hverdagsrutinerne på vores faglige agenda. Til at arbejde systematisk og struktureret med fastsættelse af formål og mål, benytter os af en tilrettet model "Tegn på Læring", der bl.a. sikre at vi når omkring læringscirkelns fire dele, og at vi tager vores faglige beslutninger på et oplyst og bevidst grundlag. Modellen sikrer ligeledes, at vi altid når omkring barnets perspektiv og deltagelsesmuligheder. Se vedhæftet bilag

1

- Er deltagende og nærværende voksne, der inspirerer og motiverende sætter aktiviteter i gang og/eller andre gange følger børnenes spor.
- Vi planlægger og tilrettelægger fire overordnede temaer i løbet af året, der er rammesættende for hele huset og dermed skaber en fælles opmærksomhed og rettet i det store fællesskab. Et tema der udvikles, nuanceres og får liv i de mindre fællesskaber på stuerne.
- Tilrettelægger vores hverdage med en vekslen mellem voksen- og børneinitierede aktiviteter
- Inddeler og indretter vores fysiske rammer i legezone for at understøtte og rammesætte børnenes leg og fordybelse, og dermed deres trivsel, læring, udvikling og dannelse.
- Hverdagsrutinerne har dannet ramme om megen upåagtede og ikke italesat faglighed, også her i Stjernesuddet. Vi har derfor valgt at sætte nogle af disse hverdagsrutiner på den pædagogiske dagsorden

---

Samarbejde med forældre om børns læring

”Det skal fremgå af den pædagogiske læreplan, hvordan dagtilbuddet samarbejder med forældrene om børns læring.”

Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 24-25

Hvordan samarbejder vi med forældrene om barnets og børnegruppens trivsel og læring?

Samarbejdet mellem forældre og dagtilbud:

- Forældre er vigtige og afgørende personer for deres børns trivsel og udvikling. Derfor arbejdes der hele tiden på et godt og **forpligtende** samarbejde med forældrene, hvor der er **gensidig respekt** for hinanden.
- Barnets **forældre skal inddrages og involveres** i dagtilbuddets arbejde, og understøtte stimulerende hjemmelæringsmiljøer. Det sker gennem et samarbejde, der tager afsæt i den enkelte familie, hvor familiens ressourcer bringes i spil – og hvor forældre og dagtilbud i fællesskab drøfter hvordan barnets læring, udvikling og trivsel kan fremmes.
- **KLAR til Læring** understreger vigtigheden af, at vi har et **tæt samarbejde** med forældrene

Børns trivsel, læring og udvikling er et fælles ansvar og sammen skabes de bedste rammer for børn. Fordi **forældre gør en forskel**.

Det betyder for praksis, at vi i Stjerneskuddet:

Vægter forældresamarbejdet højt, selv i en tid hvor tiden er en mangelvare. Samarbejdet og dialogerne har forskellige platforme og udtryk.

Kommunikation og illustration om hverdagene i Stjerneskuddet. Vi forsøger at give forældrene et lille indblik i vores hverdag og pædagogisk praksis med deres børn, bl.a. via

- Stuens tavle, hvor vi forsøger hver dag at skrive og/eller illustrere bl.a. med billeder, dagens aktiviteter
- Fredagshilsner. Hver stue skriver hver fredag en hilsen ud til forældrene med en beskrivelse af både aktiviteterne og de bagvedliggende intentioner og formål.
- Nyhedsbrev. Lederen skriver ca hver 2. måned et nyhedsbrev, hvori der bliver informeret om pædagogiske fokusområder, beslutninger, aktiviteter, ændringer, personale og meget mere.
- Facebook side, som vi primært bruger til illustration af hverdagen og som ”markedsføring”

Garderobesnakken bruges til de korte informationer og den lille fortælling. Vi har valgt at minimere garderobesnakken, da den kan have tendens til at forstyrre personalets og forældrenes fokus og nærvær med børnene, samtidig med at den kan komme til at foregå hen over hovederne på børnene. Vi vælger/opfordrer derfor til at gøre garderobesnakken kort og i stedet prioritere at aftale et tidspunkt hvor vi kan gå fra og have vores fulde opmærksomhed på forældredialogen.

Møder. I Stjerneskuddet inviterer vi til:

- Et årligt forældremøde i maj måned, et møde hvor der er foruden valg til forældrebestyrelsen vil være valgt et emne/tema for mødets indhold, som kan belyses ved et oplæg, dialog, film o.lign. her er det kun fantasien der sætter grænsen
- To årlige fyraftensmøder, der indeholder evt. et særligt fokusområde, information om hverdagen, aktuelle temaer ol.

Forældresamtaler. I Stjerneskuddet inviterer vi til:

Samtale	Tidspunkt	Afdeling	Deltagere
Opstartsmøde	Ca. 3 mdr. efter opstart	Vuggestue eller børnehave	Vuggestuepersonale eller Børnehavepersonale
Overgang til børnehave	Ca 1 mdr. før start i børnehave	Vuggestue	Vuggestuepersonale Børnehavepersonale Sundhedsplejen
Midtvejs-samtale	Når barnet er ca 4 år	Børnehave	Børnehavepersonale
Brobygning/ Astro - samtale	November	Børnehave	Børnehavepersonale Personale fra skolen Sundhedsplejen

Samtalerne tager udgangspunkt i fastlagte samtalskabeloner, for at sikre en form for ensartethed i indhold/emner. Vi forsøger både via skabelonerne og ellers i dialogerne med forældrene, at tillægge en løsningsfokuseret tilgang. Vi bruger derfor ikke megen tid på, at finde årsager og de/det skyldige, men vælger i stedet at være fremadskuende og sammen finde frem til de gode tiltag, mål og aftaler, for at optimere rammen og betingelserne for den gode udvikling.

Foruden de planlagte samtaler, opstår der nogle gange behov for en eller flere ekstra samtaler. Hvilket vi selvfølgelig aftaler og holder efter behov.

Forældrebestyrelsen. Vi har og vil meget gerne have en aktiv, nysgerrig og synlig forældrebestyrelse. Vi ønsker ligeledes at have en ambitiøs og beslutningsdygtig bestyrelse, der med input og nysgerrighed understøtter og kvalificerer både de driftsmæssige og de fagfaglige dialoger/beslutninger.

Vores bestyrelse arbejder bl.a. med følgende:

- Udarbejdelse af et årshjul, der giver et samlet overblik over det kommende års sociale arrangementer, møder, traditioner, overordnede emner/temaer o.lign.
- Den årlige fotografering af børnene
- Buddyordning, en ordning hvor man som nye forældre i Stjerneskuddet, bliver kontaktet af en "gammel forældre"/en Buddy, som kan være behjælpelig med mange forskellige ting i relation til at være ny forældre, hvis man vælger at sige ja-tak til ordningen.
- Tager hvert år beslutning om til-eller fravalg af frokostordningen
- Evaluering af Læreplanen
- Er med til at fastsætte de Pædagogiske principper
- Og meget mere :)

Børn i udsatte positioner

”Det skal fremgå af den pædagogiske læreplan, hvordan det pædagogiske læringsmiljø tager højde for børn i udsatte positioner, så børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse fremmes.”

Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 26

Hvordan skaber vi et pædagogisk læringsmiljø, der tager højde for og involverer børn i udsatte positioner, så børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse fremmes?

Børn kan af forskellige grunde være i en udsat position af kortere eller længere varighed. I Læring arbejdes der med **børnelinealen**, og hvor fokus er på at fremme trivsel for alle børn. Alle børn skal opleve at være i og forblive i grønne positioner – **'Stay green'**. Derfor samarbejder det pædagogiske personale med andre tværfaglige samarbejdspartnere, så der sker en **rettidig** indsats i forhold til børn i udsatte positioner. Samtidig med arbejdet der med **mangfoldige fællesskaber**, hvor der er fokus på børns ressourcer og der værnes om deres forskelligheder.

At være barn i en udsat position, kan skyldes mange forskellige omstændigheder

Det betyder i praksis, at vi i Stjerneskuddet:

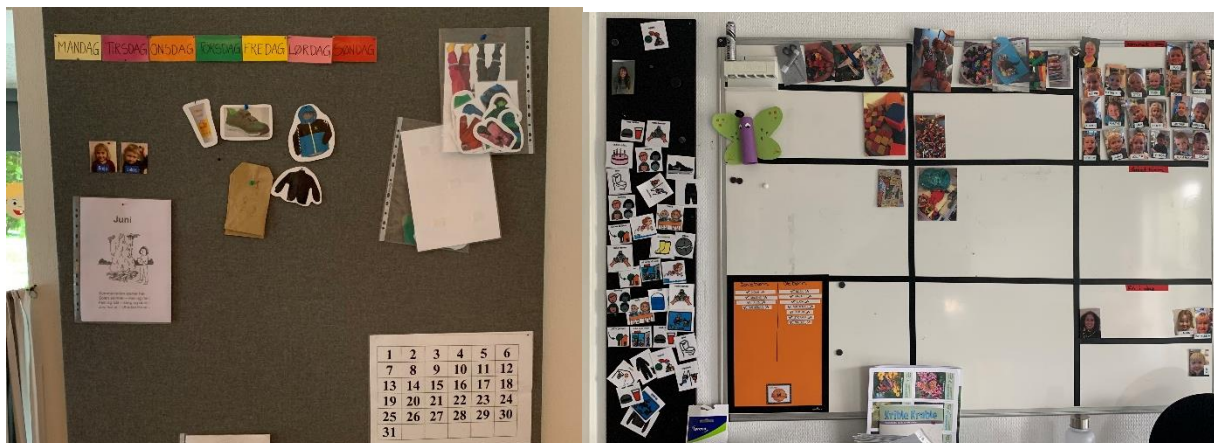
Er meget opmærksomme på, at det at være/blive defineret som et barn i en udsat position, kan skyldes/have mange forskellige grunde og omstændigheder, hvilket derfor også kalder på differentierede indsatser og handlinger. Men når det så er sagt viser megen forskning og erfaringer, at der er nogle generelle greb/handlinger/indsatser der bedre understøtter et barn i en sårbar position, såsom mindre børnefællesskaber, genkendelighed, faste rutiner, gode stabile relationer til omsorgspersoner og visuel støtte.

Vi har arbejdet med at skabe en struktur og en organisering i vores hverdag, der tager udgangspunkt i nævnte mulige greb. Helt konkret tager vores omorganisering fra funktionsopdeling til stueopdeling sit udgangspunkt i, at få skabt et læringsmiljø og en ramme der understøtter alle vores børns krav på udvikling, læring, trivsel og dannelse. Det er ikke godt nok, at have en organisering der tilgodeser størstedelen af børnene. Vi har derfor valgt at vende det om, vi skal have en organisering og en hverdag der skal tilgodeses og understøttes særligt børn i sårbare positioner, da vi ved at alle børn kan trives med/i den. På den måde forsøger vi at favne og understøtte alle vores børn, uden at komme til at udstille nogen.

Konkrete tiltag i Stjerneskuddet, der underbygger ovennævnte:

- **Stueopdelingen.** En fast tilknytning både til rum, børn og voksne
- **Opdeling i mindre børnefællesskaber.** Mindre børnefællesskaber skaber grobund for færre forstyrrelser, mere ro, en nærværende voksen tættere på osv.
- **Primærvoksne.** For hurtigt at få etableret en god relation og kontakt, der giver barnet tryghed og ekstra opmærksomhed i en opstartsperiode, og vi voksne et kendskab der gør os i stand til at møde barnet med tilpasse udfordringer og rammer i hverdagen.

- **Fast struktur i hverdagene.** Vi spiser på de samme tidspunkter hver dag, faste pladser, samling på samme tidspunkt, vi har fast fordeling af eks. haltider, svømmetider ol. den faste struktur skaber genkendelighed og overskuelighed, så man som barn (og voksen) ikke konstant behøver at forholde sig til rammen, men "blot" kan udfylde rammen, det giver ro og energi til at være og lære.
- **Visuel støtte.** Vi bruger piktogrammer/billeder forskellige steder i vores hus, billeder der signalerer bl.a. hvad der skal ske, hvem der skal, noget man skal huske ol.

Tavler fra Astro, Jupiter og Merkur

Sammenhæng til børnehaveklassen/ 0.klasse

”Det skal fremgå af den pædagogiske læreplan, hvordan der i børnenes sidste år i dagtilbuddet tilrettelægges et pædagogisk læringsmiljø, der skaber sammenhæng til børnehaveklassen.”

Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 27

Hvordan tilrettelægger vi vores pædagogiske læringsmiljø for de ældste børn, så det skaber sammenhæng til børnehaveklassen?

Alle børn har brug for at der skabes **sammenhæng** i forbindelse med overgange. Dagtilbud arbejder sammen med skolen om at **forbinde de to arenaer** i brobygningen. Målet er, at børnene får et **godt kendskab** til skolen og SFO'en – både de fysiske rammer, personale og børn. Det betyder at personalet, i både dagtilbud og skole, har fokus på at **skabe sammenhæng mellem kultur og indhold** de to steder. Men også at sikre, at det kendskab og den viden, der allerede er omkring barnet, bruges i barnets videre færd.

Dagtilbuddet støtter og styrker børnenes sociale, personlige og faglige færdigheder, bl.a. gennem **KLAR til Læring og de seks læreplanstemaer**.

Det betyder i praksis, at vi i Stjerneskuddet:

I flere år har haft et udvidet brobygnings samarbejde med Stjernevejskolen, hvor vi har besøgt og benyttet os af et af SFO'ens lokaler, en fast formiddag om ugen. Hvor de kommende skolebørn sammen med kendte voksne udforsker omgivelserne og de fysiske rammer. Hvilket betyder at vores Astro børn er bekendte med både omgivelserne og de fysiske rammer når de starter i den officielle brobygning 1. april, og kan i stedet bruge deres energi på de store forandringer brobygningen indeholder og på at lære både de nye børn og voksne at kende.

For bedre at kunne målrette og tilrettelægge et læringsrum der understøtter den kommende skolestart for de ældste af vores børn, har vi valgt at etablere en fast førskolegruppe/stue som kaldes Astronauterne el. "Astro" gruppen, starter op d. 1. april et år før de starter i brobygningen 1. april.

Det handler for os primært om, at sætte fokus på de egenskaber og kompetencer vi ved børnene får stor gavn af i skolen, det være sig vedholdenhed, koncentration og mod på at møde nye mennesker og nye udfordringer/oplevelser.

Læringsmiljøet på Astro stuen understøtter børnenes nysgerrighed i relation til bogstaver, tal, former og farver. Bl.a. ved at være lettilgængelig i hverdagen og i den fysiske indretning, f.eks. alfabetet er tilgængelig/udsmykningen på væggen, vi italesætter og navngiver i den daglige dialog; former, farver, tal osv.

Vi er optaget af, at skabe robuste og nysgerrige børn, der tør udfordre og udforske. Vi er derfor bevidste om hvilket legetøj vi stiller til rådighed for Astro børnene, vi har lige nu valgt at prioritere konstruktionslegetøj og kreative materialer, som lægger op til brug af kreativiteten og fantasien. I perioder lægger vi skabelonerne væk, for sammen at øve os i at turde skabe vores eget og at alt ikke ligner hinanden, vi vil gerne dyrke det uperfekte/det kreative/ det nytænkende.

Det er ligeledes vigtigt for os, at signalere over for børnene, at der er ting man som voksne heller ikke ved, men at vi sammen kan søge de oplysninger vi ønsker og/eller mangler.

Aktiviteterne i Astrogruppen bliver som på de andre stuer en vekslen mellem voksen- og børneinitierede aktiviteter, og en vekslen mellem fysiske- og stillesiddende aktiviteter.

Børnene er de ældste og står over for en kommende skolestart, hvilket vores forventninger og krav/målsætning er sat/arbejdet ud fra. I vores pædagogiske verden taler vi bl.a. om hvordan vi som voksne kan placere os, i forhold til børnene i en given opgave.

Vi kan vælge at gå:

- *Forrest*, hvor vi viser og baner vejen, som inspiratorer og igangsættende
- *Ved siden af*, hvor vi sammen lader os inspirere og følges ad og hjælper hinanden med at finde på
- *Bagved*, som dem der skubber lidt til hvis nogen går i stå, hjælper med at fastholde fokus og koncentration, men ellers "bare" følger med og følger børnenes spor.

I Astro gruppen vil vi som altid kunne og skulle indtage alle positioner, men det er vores målsætning, at vi på sigt kan placere os mere og mere *bagved*.

Vi arbejder med og skaber et læringsmiljø, der understøtter de seks læreplanter, det være sig i vinkling af aktiviteterne, vores daglige kommunikation, indretning, indkøb af legetøj osv., dog vil vi her fremhæve et enkelt af de seks - social udvikling. Social udvikling fremmes bl.a. via legen og legen vil fortsat være en stor del af hverdagen i Astrogruppen. I legen øver man sig i at kommunikere, argumentere, gå på kompromis, forhandle og meget mere. Egenskaber og kompetencer, der er vigtige i samspil med andre, og "lige om lidt" skal vores store børn starte i skole og skal for langt de flestes vedkomne, skulle kunne håndtere og trives i større sociale sammenhænge end de har været vant til, det er bl.a. derfor vi sætter ekstra ind på dette i det sidste år i børnehaven. Så vi får skabt det bedste mulige udgangspunkt og de bedste betingelser for det enkelte barns udvikling, læring, trivsel og dannelse - i livet efter og uden for Stjernskuddet.

Øvrige krav til indholdet i den pædagogiske læreplan

Inddragelse af lokalsamfundet

”Det skal fremgå af den pædagogiske læreplan, hvordan dagtilbuddet inddrager lokalsamfundet i arbejdet med etablering af pædagogiske læringsmiljøer for børn.”

Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 29

Hvordan inddrager vi lokalsamfundet i arbejdet med at skabe pædagogiske læringsmiljøer for børn?

Vi har valgt at definere lokalsamfundet som alt det uden for hegnet. For os handler det bl.a. om at få udvidet børnenes horisont og omverdensforståelse, få indblik i og forståelse for hvad der sker og hvilke muligheder der ligger i vores umiddelbare nærhed. Vi har valgt at investere i to christianiacykler og benytter os derfor ofte af muligheden for alt komme lidt længere væk.

I Stjerneskuddet inddrager vi:

- De grønne områder i nærområdet til opdagelsesture for vores vuggestuebørn.
  - Hvilket bl.a. giver anledning til at opdage og tale om det lige på den anden siden af hegnet
- Det lokale vandhul til at hente haletusser med hjem som vi følger i vores akvarium og efterfølgende sætter ud igen.
  - Hvilket bl.a. giver anledning til at tale om truede dyr og at passe på de områder hvor dyrene lever
- Besøg på det lokale plejehjem, hvor børnene synger for og sammen med beboerne.
  - Hvilket bl.a. giver anledning til at tale om alder og om at blive gammel
- Vi benytter svømmehallen med børnene fra de er 4 år.
  - Hvilket bl.a. giver anledning til at tale om kroppen og øve selvhjulpethed
- Vi benytter hver uge den lokale hal.
  - Hvilket vi bl.a. giver mulighed for andre motoriske aktiviteter og for at gå i samlet flok - på række

- Vi deltager hvert år i julekoncerten i den lokal kirke.
  - Hvilket bl.a. giver anledning til at tale om tro, kultur, kirkerummet
- Vi tager ind imellem på biblioteket.
  - Hvilket bl.a. giver anledning til, at gå på opdagelse i bøgernes verden, tale om at passe på bøgerne
- Vi vil meget gerne samarbejde med vores dagpleje naboer, og forsøger at få etableret faste lege/besøgsdage.
  - Hvilket bl.a. giver anledning til brobygning fra dagpleje til børnehaven, snakke over/gennem hegnet ude på legepladsen
- Vores forældrebestyrelse har lavet en udflugtsliste, hvor forældrene kan skrive på hvis man må komme hjem i fx Milles have og kigge på høns og kyllinger, eller at må tage på tur hjem til Karl og Ottos have for at hoppe på trampolin og samle æbler.
  - Hvilket bl.a. giver anledning til at vise sit/sin hjem/have/høns frem.

Arbejdet med det fysiske, psykiske og æstetiske børnemiljø

”Arbejdet med det fysiske, psykiske og æstetiske børnemiljø i dagtilbuddet skal integreres i det pædagogiske arbejde med etablering af pædagogiske læringsmiljøer.

Børnemiljøet skal vurderes i et børneperspektiv, og børns oplevelser af børnemiljøet skal indtages under hensyntagen til børnenes alder og modenhed.”

Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 30

Hvordan integrerer vi det fysiske, psykiske og æstetiske børnemiljø i det pædagogiske læringsmiljø?

Vi bestræber os på i hverdagen, at skabe og understøtte al den eksplicite børneinddragelse, som er meningsgivende for både børn og voksne. Implicit kommer børneinddragelse i spil i måden vi er sammen med børnene på, med respekt og omsorg for den enkelte og med fokus på hele gruppen. I den daglige interaktion med børnene er der løbende små justeringer, hvilke er svære at beskrive her da de jo er implicite og altid vil være i relation til konkrete børn og episoder foruden af være med hensyntagen til det enkelte barns alder og den konkrete stemning, der kan være situationer hvor der er meget overskud og andre hvor der er lidt, hvilket altid skal spille ind i en given interaktion.

Hverdagen i Stjerneskuddet er bl.a. struktureret og organiseret op om en vekslen mellem børn- og vokseninitierede aktiviteter og rutiner, som f.eks. vores brug af legezoner, de tidspunkter på dagen hvor der rammesættes ”fri leg”, vil de voksne inddele de fysiske rammer i forskellige legezoner, nogle gange er det de voksne der beslutter hvad legezoner skal bruges til andre gange er det børnene. Efterfølgende melder børnene ind på hvilken legezone de gerne vil være i først, hvilket bliver markeret med deres billede

I vores faglige dialog og løbende kvalificering af hvad enten det handler om vores pædagogiske praksis, indretning af de fysiske rammer eller planlægning af formål og mål i relation til konkrete temaer/emner/ændringer o.lign. er det altid med en intention om, at skabe de bedste betingelser for børnenes udvikling, læring, trivsel og dannelse. Vi arbejder med mange forskellige former for dokumentation og viden til at understøtte vores beslutninger, hvorved vi forsøger at sikre perspektivskift f.eks.

- Praksisfortællinger, vi indsamler/nedskriver sete og hørte praksisfortællinger
- Børneinterview
- Foto, vi tager løbende fotos af mange forskellige situationer i hverdagen
- Videofilme, vi bruger ind i mellem at filme konkrete situationer i hverdagen
- Børnenyhedsbrev, børn der udfra voksen besluttede overskrifter og enkelte hjælpe spørgsmål, ”skriver” nyhedsbrev

Alle disse dokumentationsformer, hjælper os/ giver os viden til at træffe beslutninger, der sikre at vi har øje for barnets perspektiv, ind i en given kontekst.

Ved at opdele vores børn i mindre børnefællesskaber, har vi oplevet en markant forbedring i vores børnemiljø, konkret har vi:

- færre konflikter

- mindre gråd
- mere fordybelse og deltagelse
- mere ro
- mere nærværende voksne

De seks læreplanstemaer

”Den pædagogiske læreplan skal udarbejdes med udgangspunkt i seks læreplanstemaer samt mål for sammenhængen mellem læringsmiljøet og børns læring.

Det skal fremgå af den pædagogiske læreplan, hvordan det pædagogiske læringsmiljø understøtter børns brede læring inden for og på tværs af de seks læreplanstemaer.”

Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 32

Alsidig personlig udvikling

”Alsidig personlig udvikling drejer sig om den stadige udvidelse af barnets erfaringsverden og deltagelsesmuligheder. Det forudsætter engagement, livsduelighed, gåpåmod og kompetencer til deltagelse.”

Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 36-37

Pædagogiske mål for læreplanstemaet:

1. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn udfolder, udforsker og erfarer sig selv og hinanden på både kendte og nye måder og får tillid til egne potentialer. Dette skal ske på tværs af blandt andet alder, køn samt social og kulturel baggrund.
2. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte samspil og tilknytning mellem børn og det pædagogiske personale og børn imellem. Det skal være præget af omsorg, tryghed og nysgerrighed, så alle børn udvikler engagement, livsduelighed, gåpåmod og kompetencer til deltagelse i fællesskaber. Dette gælder også i situationer, der kræver fordybelse, vedholdenhed og prioritering.

Hvordan understøtter vores pædagogiske læringsmiljø børnenes alsidige personlige udvikling?

Herunder, hvordan vores pædagogiske læringsmiljø:

- Understøtter de to pædagogiske mål for temaet Alsidig personlig udvikling
- Tager udgangspunkt i det fælles pædagogiske grundlag
- Ses i samspil med de øvrige læreplanstemaer.

I Børnehuset Stjerneskuddet arbejder vi med barnets alsidige personlige udvikling, som et grundlæggende udgangspunkt i hverdagen.

Alle børn og voksne indgår i forpligtende fællesskaber, hvor vi hver især bidrager og erfarer (udvikler) hvem vi er som individer.

I hverdagen bidrager alle til fællesskabet, bl.a. ved at hvert barn skiftes til at have en duksetjans i forbindelse med måltidet, og i fællesskabet har vi fokus på håndtering af konflikter blandt andet igennem temaet om "Hverdagens Superhelte".

Barnet oplever, at det mestrer igennem selvhjulpenhed, såsom at kunne tage eget tøj på, dække bord eller hjælpe en kammerat med flyverdragten.

Personalet planlægger pædagogiske aktiviteter, hvor barnet oplever sig selv og andre på nye måder. De pædagogiske aktiviteter rammesættes så barnet og fællesskabet bliver udfordret i sin nærmeste udviklingszone.

Det kan eksempelvis være i samlingsituationen, hvor vi laver små skuespil eller en motorisk udfordrende aktivitet, hvor barnet opdager og får tillid til sit eget potentiale.

Barnets succesoplevelser med at mestre nye udfordringer giver gode udviklingsmuligheder for et godt selv-værd.

I disse situationer hvor barnet finder mod til at udfordret sig selv og/eller sine omgivelser og derigennem opdager nye potentialer hos sig selv og hinanden, er det vigtigt at vi er nærværende voksne, som er klar til at understøtte den igangværende udvikling/læring.

I Stjerneskuddet er vi optaget af, at skabe rammerne for at udfordre børnene med ture og aktiviteter. Her udforsker børnene sammen med voksne og oplever engagement og fælles opmærksomhed om en given aktivitet eller tur.

Det udvikler bl.a. deres kompetencer til at indgå i fællesskabet, gåpåmod og livsduelighed.

I Stjerneskuddet arbejder vi ud fra denne fælles formulerede læreplan og derudaf sprunget fire årlige overordnede temaer, som danner en rød tråd og en fælles reference i hele huset. Seneste temaer har været: "Fra jord til bord", "Hverdagens superhelte", "Traditioner" samt "Vind og vejr".

I arbejdet med lærerplanstemaerne har vi fokus på, at arbejde med barnet som en aktiv medspiller i fællesskabet og herigennem arbejder vi med barnets alsidige personlige udvikling løbende. I arbejdet med vores pædagogiske læringsmiljø og læreplanstemaerne har vi fokus på barnet som en aktiv og værdifuld medspiller i fællesskabet, og barnets alsidige personlige udvikling er derfor altid present/nærværende i en eller anden form.

I hverdagen er børnene opdelt i små læringsgrupper, da vi fra forskning ved, at børnene lærer og trives bedst i mindre overskuelige grupper.

Små grupper giver i udgangspunktet bedre muligheder for nærvær og tid til fordybelse og dermed også et bedre udgangspunkt for etablering af gode, ligeværdige og vedvarende relationer/venskaber og etablering af den tætte og trygge tilknytning til de voksne.

De små læringsgrupper bruger vi blandt andet i forbindelse med:

- spisesituationerne
- garderobesituationen
toilet/håndvask besøg
- planlagte såvel som spontant opstået pædagogiske aktiviteter

Vi oplever færre konflikter, mindre gråd, mere glæde, mere harmonisk leg, tryggere og mere rolige børn, når vi prioriterer de små grupper.

I Hedensted kommune arbejder vi med "Klar til læring"¹, som er 7 konkret formulerede og udvalgte kompetencer/egenskaber som vi skal understøtte og facilitere hos børnene. Disse kompetencer understøttes og falder fint i tråd med vores arbejde med og omkring alsidig personlig udvikling. F.eks. i forhold til robusthed, hvor børnene øves i at kunne udholde små frustrationer igennem passende små udfordringer og i forhold til behovsudsættelse, når børnene øves i at kunne vente på tur. (læs evt. mere på <http://klartillaering.dk>)

De 7 kompetencer:

- behovsudsættelse
- robusthed
- nysgerrighed
- vedholdenhed

---

¹ <http://klartillaering.dk/>

- automatisering
- selvregulering
- gode omgangsformer

Social udvikling

”Social udvikling er udvikling af sociale handlemuligheder og deltagelsesformer og foregår i sociale fællesskaber, hvor børnene kan opleve at høre til, og hvor de kan gøre sig erfaringer med selv at øve indflydelse og med at værdsætte forskellighed.

Gennem relationer til andre udvikler børn empati og sociale relationer, og læringsmiljøet skal derfor understøtte børns opbygning af relationer til andre børn, til det pædagogiske personale, til lokal- og nærmiljøet, til aktiviteter, ting, legetøj m.m.”

Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 38-39

Pædagogiske mål for læreplanstemaet:

1. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn trives og indgår i sociale fællesskaber, og at alle børn udvikler empati og relationer.
2. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte fællesskaber, hvor forskellighed ses som en ressource, og som bidrager til demokratisk dannelse.

Hvordan understøtter vores pædagogiske læringsmiljø børnenes sociale udvikling?

Herunder, hvordan vores pædagogiske læringsmiljø:

- Understøtter de to pædagogiske mål for temaet Social udvikling
- Tager udgangspunkt i det fælles pædagogiske grundlag
- Ses i samspil med de øvrige læreplanstemaer.

Social udvikling og sociale kompetencer udvikles i fællesskab med andre, hvilket klart understreger behovet for at skabe en fællesskabskultur, med plads til forskellighed og med deltagelsesmuligheder for alle vores børn.

Alsidig personlig udvikling og social udvikling er to sider af samme mønt, de forudsætter hinanden. Hvert enkelte barn deltager som ”sig selv” ind i fællesskabet, med egne behov, meninger, erfaringer, kultur osv. Fællesskaber består derfor af mange forskellige behov, meninger, intentioner, erfaringer osv.

Fællesskabet er derfor der, hvor forskelligheden bliver synlig og at vi bliver udfordret på behovet for, at afstemme os i forhold til hinanden. Nogle gange opleves/følelse forskelligheden spændende, andre gange udfordrende.

Kompetencer vi arbejder med og øver hver dag, i de forskellige sammenhænge og fællesskaber, da de er vigtige for barnets handle- og deltagelsesmuligheder:

- Fællesopmærksomhed – at kunne parkerer (for en stund) sin egen opmærksomhed/optagethed, for at kunne rette sin opmærksomhed mod det fælles

Fx ved samlingen, der lærer man at det er vigtigt at høre hvad der bliver sagt, da man ellers kan opleve at blive ”hægtet af” det der skal til at ske.
- Turtagning og behovsudsættelse – jeg er vigtig, men ikke altid den vigtigste!

Fx at når man leger, er opmærksom på den/dem man leger med også for lov at sige noget, bestemme noget, vælge noget osv. for når man mestre det, bliver man en de andre gerne vil lege med.

Eller i forbindelse med fx dialogen omkring et måltid, hvor vi/man skal lære at dele og dermed tilsidesætte sit eget behov (for en stund) for opmærksomhed/taletid.

- Social ansvarlighed – er opmærksom på at vi alle har brug for, at vi hjælper hinanden

Fx i garderoben hvor sidekammeraten har svært ved at lyne sin jakke, så spørger man om man skal hjælpe. Når en er ked af det, så man spørger ind til det og henter hjælp hvis man ikke selv kan gøre noget.

Vi, det pædagogiske personale, er med udgangspunkt i det ovennævnte, derfor opmærksomme på at tilpasse læringsmiljøet og aktiviteterne, så vi får skabt deltagelsesmuligheder for alle vores børn. Samtidig med at vi er opmærksomme på:

- at udvikle det enkelte barns forståelse for de sociale spilleregler
- at det enkelte barn får tilegnet sig de sociale kompetencer, der understøtter dets muligheder for at handle og deltage.

I hverdagen er megen af dette pædagogiske og dannelses arbejde tavs viden og ligger implicit i, måden vi er sammen med børnene på. Vores pædagogiske tilgang er den anerkendende, hvor vi er opmærksomme på at være tæt på børnene så vi er klar med fx

- Et støttende og opmærksomt blik/øjeblik – der signalerer jeg er lige her
- Ros/opmuntring – i form af fx et blik, et smil, et tegn, en bemærkning osv.
- Understøtning/guidning – hvor vi fx kan vælge at være aktiv deltagende, hjælper med at sætte en tydelige ramme, italesætte forskellige perspektiver og intentioner osv.

De seks læreplanstemaer er på mange måder gensidig afhængig af og påvirker hinanden, hvilket betyder at den sociale udvikling såvel som de andre temaer understøtter det enkelte barns udvikling, dannelse, læring og trivsel og hvad der understøtter det enkelte individ, understøtter ligeledes fællesskabet. Konkret har her fremhæves sproglige & kommunikative færdigheder og den alsidige personlige udvikling, som vigtige parametre i relation til social udvikling og barnets muligheder for positiv og ligeværdig deltagelse i sociale sammenhænge.

Kommunikation og sprog

”Børns kommunikation og sprog tilegnes og udvikles i nære relationer med barnets forældre, i fællesskaber med andre børn og sammen med det pædagogiske personale.

Det centrale for børns sprogtilegnelse er, at læringsmiljøet understøtter børns kommunikative og sproglige interaktioner med det pædagogiske personale. Det er ligeledes centralt, at det pædagogiske personale er bevidst om, at de fungerer som sproglige rollemodeller for børnene, og at børnene guides til at indgå i fællesskaber med andre børn.”

Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 40-41

Pædagogiske mål for læreplanstemaet:

1. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn udvikler sprog, der bidrager til, at børnene kan forstå sig selv, hinanden og deres omverden.
2. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn opnår erfaringer med at kommunikere og sprogliggøre tanker, behov og ideer, som børnene kan anvende i sociale fællesskaber.

Hvordan understøtter vores pædagogiske læringsmiljø børnenes kommunikation og sprog?

Herunder, hvordan vores pædagogiske læringsmiljø:

- Understøtter de to pædagogiske mål for temaet Kommunikation og sprog
- Tager udgangspunkt i det fælles pædagogiske grundlag
- Ses i samspil med de øvrige læreplanstemaer.

I Børnehuset Stjerneskuddet skaber vi taletid og nærvær til alle børn, ved at være i mindre børnefællesskaber/faste læringsgrupper og have normer og rammer omkring samling og måltider.

Vi er i dialog om alt og hele tiden, både voksen/barn, voksen/voksen og barn/barn.

Uanset hvilket læreplanstema, der er i fokus, bruger vi altid sproget for at formidle vores oplevelser, aktiviteter, leg, læring og vores forståelse af situationer og hinanden.

Fysisk læringsmiljø

Vores pædagogiske læringsmiljø på stuerne er bevidst indrettet og det er et bevidst valg, hvilke ting der er tilgængelige for børnene. Herunder hvordan vi illustrerer temaerne, der er i gang og at vi varierer udbuddet af bøger, spil, legetøj og aktiviteter.

Hverdagssituationer

Vi har et stort fokus på *kommunikation og sprog* i vores hverdagssituationer:

Overbegreber arbejder vi bl.a. med ved:

- Oprydning (f.eks. sortering – mad, dyr, lego)
- Dække bord (f.eks. bestik, service)
- Garderobesituation (f.eks. overtøj, fodtøj)
- Farver og former

Forholdsord arbejder vi bl.a. med ved:

- Når vi går tur (hvor de går i rækken, om vi går over/under broen)
- Aktiviteter med forholdsord (lege op-under-på-ved bordet/stolen/vinduet/Sofus/Agnete. Lege med en kommode, øverste skuffe, nederste skuffe)

Udvidelse af børnenes begrebskendskab, sætningsopbygning og grammatik, arbejder vi bl.a. med ved:

- Kims lege og spil (at forklare hvad tingene hedder og hvordan man bruger dem)
- Udvide ord i leg. (F.eks. en bil, bilen, alle bilerne. En lastbil, den kører stærkt og kan have en masse varer i ladet.)

Konflikthåndtering

Når børn kommer i konflikt, bruger vi sproget til at finde frem til børnenes hensigter/intentioner og guide dem, til selv at sætte ord på hændelsen og følelser over for hinanden. Det er vigtigt at børnene bliver bekendte med hinandens hensigter/intentioner, så de danner erfaringer, de har mulighed for at kunne trække på i fremtidige konflikter.

Personale

Som personale gentager vi den korrekte sætning for barnet, så de hører den, vi irttesætter ikke barnet. Vi sætter ord på deres følelser og situationer og er eksemplariske rollemodeller. Eks benytter vi et sobert sprog og er høflige og positive. Vi er påpasselige med, hvordan og hvornår vi benytter ironi.

Krop, sanser og bevægelse

”Børn er i verden gennem kroppen, og når de støttes i at bruge, udfordre, eksperimentere, mærke og passe på kroppen – gennem ro og bevægelse – lægges grundlaget for fysisk og psykisk trivsel.

Kroppen er et stort og sammensat sansesystem, som udgør fundamentet for erfaring, viden, følelsesmæssige og sociale processer, ligesom al kommunikation og relations dannelse udgår fra kroppen”.

Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 42-43

Pædagogiske mål for læreplanstemaet:

1. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn udforsker og eksperimenterer med mange forskellige måder at bruge kroppen på.
2. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn oplever krops- og bevægelsesglæde både i ro og i aktivitet, så børnene bliver fortrolige med deres krop, herunder kropslige fornemmelser, kroppens funktioner, sanser og forskellige former for bevægelse.

Hvordan understøtter vores pædagogiske læringsmiljø udviklingen af børnenes krop, sanser og bevægelse?

Herunder, hvordan vores pædagogiske læringsmiljø:

- Understøtter de to pædagogiske mål for temaet Krop, sanser og bevægelse
- Tager udgangspunkt i det fælles pædagogiske grundlag
- Ses i samspil med de øvrige læreplanstemaer.

Vores pædagogiske læringsmiljø understøtter krop, sanser og bevægelse i løbet af hele dagen.

Vi har i hverdags praksis forskellige læringsrum og rutiner, hvor børnene har mulighed for at udvikle sig.

I garderoben tager vi ikke bare tøj på, det er her barnet har mulighed for dannelse, børneperspektiv og læring.

- Det er her vi gennemgår vejret, hvor børnene de lærere om det er koldt eller varmt udenfor.
- Det er her vi øver at tage tøj af og på.
- Vi øver os i at have en ryddet garderobe, her øver vi motorikken ved at få hængt tøj på kroge, få lagt tøj op på øverste hylde og får samlet skoene så de står inde i garderoben og så børnene har nemmere ved at finde deres ting selv.
- Vi hjælper hinanden og vi øver os i at give plads til naboen i garderoben ved siden af.

Legepladsen er stor og fyldt med muligheder.

- Det er bl.a. her vi har rig mulighed for at udfolde vores kroppe, få brugt sanserne og der er rig mulighed for masser af bevægelse.
- Det er her vi skaber krops- og bevægelsesglæde igennem leg of fordybelse, enten igennem sæsonens tema eller pædagogiske aktiviteter.
- Det er her på legepladsen at vi kommer på tværs af de voksenstyrede børnefællesskaber, hvor børnene har mulighed for at udtrykke, hvad/hvem de vil være en del af.

- Det er især på legepladsen, børnene har mulighed for at udforske kroppen igennem den "farlige"/risikofyldte leg, hvor de lærer hvem de er, hvad de kan og hvilke grænser de har. Der skal være mulighed for tumlen, klartre i træer, cykle stærkt på ujævnt underlag og der skal være mulighed for

Motorik betyder ikke kun løb og hop, men findes også i vores spisesituationer.

- Det er her vi træner hænder, fingre og balance. Det kræver øvelse og en god motorik at bruge kniv og gaffel, hælde vand op, øse mad op på sin tallerken og en god balance at sidde på sin skammel.
- Vi får brugt vores sanser når vi tager på opdagelse i maduniverset, vi øver os i at mærke efter i kroppen om vi er sultne, mætte eller tørstige og får sat ord på, så barnet har en kropslig forståelse på de basale behov.

Hver dag har vi planlagt pædagogiske aktiviteter. Den pædagogiske aktivitet kan bruges på mange måder.

- Det er blandt andet her vi voksne har mulighed for at introducere børnene for verden og dens muligheder omkring dem.
- Det kan både være rolige og lidt vilde aktiviteter, så børnene får lov til at føle sig selv i høj og lav arousal.
- Det er vores formål med den pædagogiske aktivitet, at alle børn bliver inddraget i fællesskabet og her igennem får et tilhørsforhold og oplever leg og mestring i aktiviteter.

Alt dette er med i en dannelsesproces i barnets udvikling.

Vi bruger kroppen/motorikken hele tiden, året rundt. Vores krop og sanser vil altid være en del af hverdagen i alt hvad vi planlægger og gør. Om det er spontane aktiviteter eller temaer fra årshjulet, kan de ikke gennemføres uden at vi bevæger os igennem vores læringsmiljøer, der kræver vores kropslige tilstedeværelse. Derfor gør det sig også gældende, at der arbejdes med kroppen og sanserne når vi arbejder med de øvrige læreplanstemaer.

Natur, udeliv og science

”Naturoplevelser i barndommen har både en følelsesmæssig, en kropslig, en social og en kognitiv dimension.

Naturen er et rum, hvor børn kan eksperimentere og gøre sig de første erfaringer med naturvidenskabelige tænke- og analysemåder. Men naturen er også grundlag for arbejdet med bæredygtighed og samspillet mellem menneske, samfund og natur.”

Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 44-45

Pædagogiske mål for læreplanstemaet:

1. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn får konkrete erfaringer med naturen, som udvikler deres nysgerrighed og lyst til at udforske naturen, som giver børnene mulighed for at opleve menneskets forbundethed med naturen, og som giver børnene en begyndende forståelse for betydningen af en bæredygtig udvikling.
2. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn aktivt observerer og undersøger naturfænomener i deres omverden, så børnene får erfaringer med at genkende og udtrykke sig om årsag, virkning og sammenhænge, herunder en begyndende matematisk opmærksomhed.

Hvordan understøtter vores pædagogiske læringsmiljø, at børnene gør sig erfaringer med natur, udeliv og science?

Herunder, hvordan vores pædagogiske læringsmiljø:

- Understøtter de to pædagogiske mål for temaet Natur, udeliv og science
- Tager udgangspunkt i det fælles pædagogiske grundlag
- Ses i samspil med de øvrige læreplanstemaer.

Vi har valgt at sætte ekstra fokus på dette læreplansteam, med udgangspunkt at udelivet i Stjernskuddet ikke har fyldt ret meget i vores eksplicite faglige dialoger.

Vi har besluttet at udvikle det pædagogiske læringsrum på legepladsen og gøre brug af nærområdet, mere end hidtil. Naturen og livet udenfor kan læringsrum med højt til loftet og mere plads omkring sig. Et sted der giver rig mulighed for at afprøve og udvikle egne grænser og evner, både fysisk og psykisk. Udelivet og naturen lægger op til at sanse og opleve verden med hele kroppen. I naturen kan vi møde forunderlige fænomener, som vi sammen kan blive nysgerrige på og fordybe os i.

De grundlæggende pædagogiske værdier vi har tillagt læringsrummet er:

- Nærvær – vi tager to voksne afsted på ture i nærområdet med en mindre gruppe børn. Det giver os tid, rum og ro for nærværende fordybelse
- Nysgerrighed – vi bliver sammen med børnene optaget af hvad der sker omkring os og opstår der hvor vi er.
- At følge børnenes spor – vi lader os inspirere af hvad børnene bliver optaget af og følger med.
- At inspirere – vi besøger forskellige steder og laver forskellige ting og aktiviteter sammen med børnene.

Vi undersøger og lærer om naturen, for på den måde at kunne værne om den som vores eksistensgrundlag. Naturen og uderummet sidestiller vi med vores indendørs læringsrum. Et læringsrum med mange forskellige muligheder for udvikling, dannelse, læring og trivsel.

Vi arbejder bl.a. med udgangspunkt i "Learning by doing", hvilket betyder at vi skal eksperimentere og gøre tingene, nogle gange ved vi hvad vi vil/laver, andre gange opstår der både ny viden og spændende ting når vi tør kaste os ud i det ukendte/uafprøvede.

Ligesom indenfor er der udenfor, opgaver der skal gøres og som vi alle tager del i, da vi alle har ansvar for vores ting, hinanden og naturen og vi bidrager alle ind i fællesskabet, hvad enten man er barn eller voksen. Eksempler på opgaver:

- Ryde op
- Feje fliser
- Luge bede
- Vande planter
- Vaske legetøj, cykler m.f.

Vi arbejder med hvordan vi passer på naturen, med henblik på at skabe en begyndende forståelse for, hvordan vi hver især kan bidrage med en bæredygtig adfærd. Konkrete aktiviteter:

- Fra jord til bord (til jord) – Vi forspirer, planter og sår i egne højbede/baljer. Vi taler med børnene om hvor maden kommer fra, hvordan det ser ud, dufter, smager osv. Vi komposterer
- Mindske affald i naturen – skraldeindsamling.
- Genbrug – sammen laver vi ting af genbrugsmaterialer

Kultur, æstetik og fællesskab

”Kultur er en kunstnerisk, skabende kraft, der aktiverer børns sanser og følelser, ligesom det er kulturelle værdier, som børn tilegner sig i hverdagslivet.

Gennem læringsmiljøer med fokus på kultur kan børn møde nye sider af sig selv, få mulighed for at udtrykke sig på mange forskellige måder og forstå deres omverden.”

Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 46-47

Pædagogiske mål for læreplanstemaet:

1. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn indgår i ligeværdige og forskellige former for fællesskaber, hvor de oplever egne og andres kulturelle baggrunde, normer, traditioner og værdier.
2. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn får mange forskellige kulturelle oplevelser, både som tilskuere og aktive deltagere, som stimulerer børnenes engagement, fantasi, kreativitet og nysgerrighed, og at børnene får erfaringer med at anvende forskellige materialer, redskaber og medier.

Hvordan understøtter vores pædagogiske læringsmiljø, at børnene gør sig erfaringer med kultur, æstetik og fællesskab?

Herunder, hvordan vores pædagogiske læringsmiljø:

- Understøtter de to pædagogiske mål for temaet Kultur, æstetik og fællesskab
- Tager udgangspunkt i det fælles pædagogiske grundlag
- Ses i samspil med de øvrige læreplanstemaer.

I Børnehuset Stjerneskuddet arbejder vi bl.a. med kultur, æstetik og fællesskab ud fra en fælles pædagogisk årsplan, som tager udgangspunkt i/understøtter målene formuleret i den styrkede pædagogiske læreplan.

Det pædagogiske personale har ansvaret for at gøre emnet og aktiviteterne relevante, og interessante for børnegruppen og undervejs evaluere og tilrette så det er målrettet børnenes nærmeste udviklingszone (NUZO).

I hverdagen involverer vi børnene i emnerne ved, at de har medbestemmelse i udviklingen af forløbet, hvor de f.eks. kan komme med ønsker, ideer, forslag til aktiviteter samt lege eller sange.

Vi oplever at vores temaer bliver afspejlet i børnenes egne lege, og bliver en del af deres kultur.

Vores pædagogiske emne, som omhandler ”Super Helte” er et eksempel, hvor vi sammen børnene arbejdede med gode omgangsformer og hvordan man er en god ven. Værdierne og handlestrategierne fra emnet blev italesat og brugt af både børnene indbyrdes og i samspil med både personalet og forældre i perioden samt i de følgende måneder.

Vi introducerer børnene for den danske kultur bl.a. igennem emner fra årsplanen såsom eventyr med fokus på fx HC. Andersen, sange, dialogisk læsning, teater samt højtidernes traditioner.

Sprog og kommunikation

I samlingsituationen har vi særligt fokus på sprog og kommunikation ved at vi bruger sang, bevægelse og fortællinger til at styrke børnefællesskabet samt perspektivere til relevante dannelsesmæssige emner såsom venskaber, livet eller kultur/traditioner. Herigennem arbejder vi med barnets alsidige personlige- samt sociale udvikling.

Igennem arbejdet med kultur og æstetiske processer har vi også fokus på kommunikation og sprog både omkring de pågældende emner, materialer samt perspektiverende emner som optager børnegruppen.

Krop, sanser og bevægelse:

Vi går i hallen med børnene, hvor vi har fokus på fællesskabet igennem leg, sanglege, motorik og traditionelle regellege såsom "alle mine kyllinger" eller "kongens efterfølgere".

Vi bruger legepladsen dagligt, hvor børnene må løbe i bare tæer, hvis de ønsker det netop for at stimulere sanserne men også motorikken. Vi arbejder med kultur og æstetik i forhold til natur og udeliv ved at vi har fokus på hvordan man agerer i naturen såsom hvordan passer man på den? eller dyre etik (må man hive benene af en edderkop? eller lade sit madpakkepapir ligge? – nej det må vi ikke 😊).

Vi har læring om/fælles opmærksomhed på naturen, fx hvad er en regnorm og hvad kan den? Vi bruger naturen i æstetiske processer såsom larver af hyben, blad tryk eller dekoration af sten.

Vi begiver os ud i naturen og oplever og sanser hvad vi møder på vores vej.

Vi bruger sanserne i de kreative processer, hvor vi arbejder med mange forskellige materialer og formgivningsprocesser såsom ler, malerarbejde, sten, klippe, farve eller rive.

I forbindelse med arbejdet med den pædagogiske årsplan har vi fokus på fællesskaber både gruppevis (Saturn, Jupiter, Astronauter, Mars og Merkur), og ligeledes på tværs af grupperne.

Vi har planlagte aktiviteter på tværs af grupperne som er relateret til årsplans emnet den pågældende måned, og de dage er der særligt fokus på det store fællesskab i huset.

Evalueringsskultur

”Lederen af dagtilbuddet er ansvarlig for at etablere en evalueringsskultur i dagtilbuddet, som skal udvikle og kvalificere det pædagogiske læringsmiljø.

Lederen er ansvarlig for, at arbejdet med den pædagogiske læreplan evalueres mindst hvert andet år med henblik på at udvikle arbejdet. Evalueringen skal tage udgangspunkt i de pædagogiske mål og herunder en vurdering af sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø i dagtilbuddet og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse.

Evalueringen skal offentliggøres.

Lederen af dagtilbuddet er ansvarlig for at sikre en løbende pædagogisk dokumentation af sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse. Den pædagogiske dokumentation skal indgå i evalueringen.”

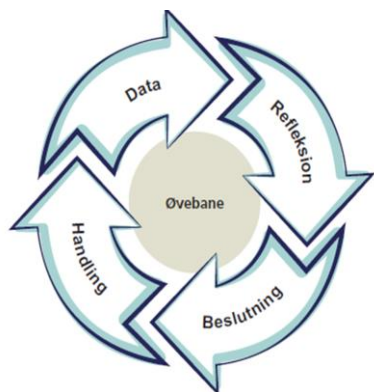
Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 50-51

Det er ikke et lovkrav at beskrive dagtilbuddets dokumentations- og evalueringsspraksis i den pædagogiske læreplan, men det kan være en fordel i udarbejdelsen af læreplanen at forholde sig til den løbende opfølgning og evaluering af indholdet i læreplanen.

Hvordan skaber vi en evalueringsskultur, som udvikler og kvalificerer vores pædagogiske læringsmiljø?

For os handler det bl.a. om en måde at tænke på og en måde at indsamle/opnå ny viden, som inddrages i den faglige dialog og dermed er med til løbende at kvalificere vores praksis og tilrettelæggelsen af vores pædagogiske læringsmiljø. Vi har derfor bl.a. valgt at arbejde med følgende:

- Systematisk brug af/arbejde med ”Tegn på læring” skabelonen, hvilken vi har tilrettet og løbende vil tilrette, for at den understøtter vores lokale forhold
- Årshjul. Der er med til at skabe både et overblik og et indblik for alle
- Mødeledelse, ledelse og rammesætning af den faglige dialog og refleksion, som har til hensigt at sikre at vi når hele vejen rundt i læringscirklen

---

Se særskilt dokument vedr. evaluering.

Her kan I finde yderligere inspiration til arbejdet med den pædagogiske læreplan

Til at understøtte og inspirere jeres videre arbejde med den styrkede pædagogiske læreplan er der udviklet en række øvrige materialer. Alle inspirationsmaterialer – nuværende og kommende – kan findes på www.emu.dk/omraade/dagtilbud

Redskab til selvevaluering er en ramme til systematisk at analysere jeres praksis inden for centrale områder i den styrkede pædagogiske læreplan.

Redskab til forankringsproces indeholder fem tilgange til, hvordan I kan arbejde med forandring og forankring af et stærkt pædagogisk læringsmiljø.

Film introducerer indholdet i og illustrerer hovedpointer fra publikationen *Den styrkede pædagogiske læreplan*.

Forskellige tematiske materialer dykker ned i viden om et tema og giver inspiration til dialog og handling. Her er bl.a. materialer om evaluering af pædagogisk praksis, som understøtter en systematisk tilgang til det at evaluere.

Der offentliggøres løbende nye temaer.

Alle materialer kan findes på www.emu.dk/omraade/dagtilbud

[Pædagogisk læreplan](#)

© 2019
Danmarks Evalueringsinstitut og
Børne- og Socialministeriet

Citat med kildeangivelse er tilladt

Design: BGRAPHIC